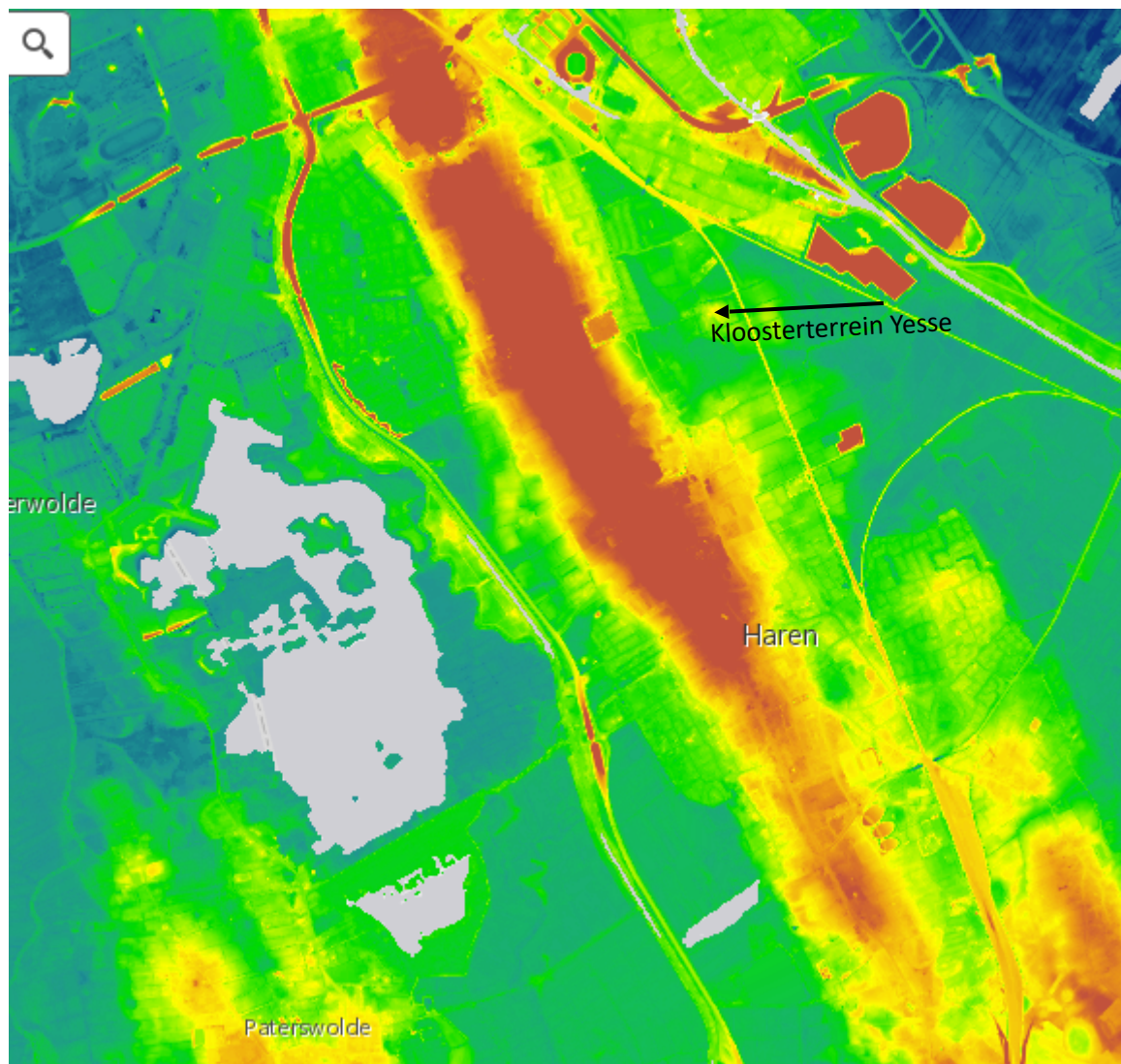

Hoogtekaart Haren.

Haren.

De geschiedenis van Haren werd bepaald door zijn ligging op de noordelijke uitloper van de Hondsrug, een lage heuvelrug in het oosten van Drenthe. Haren is de op één na noordelijkste plaats op de Hondsrug - Groningen is de noordelijkste. De vroegste sporen van bewoning op het grondgebied van de huidige gemeente Haren gaan terug tot zo'n 4500 jaar geleden. Archeologische opgravingen legden grafheuvels, een bekergraf en een hunebed bloot. Vondsten van munten en potscherven wijzen op bewoning in de Romeinse tijd en in de middeleeuwen. Die vondsten wijzen er op dat Haren sinds de vroege middeleeuwen al een permanente bewoning kende. De toevoeging 'haar' betekent *hoge rug in het landschap begroeid met grassen en struikgewas*.^[2]

Haren, Onnen, Glimmen en Noordlaren waren in de middeleeuwen afzonderlijke buurtschappen. Ze maakten samen met andere buurtschappen deel uit van het rechtsgebied Gorecht. Nu vormen deze vier dorpen samen de gemeente Haren.

Het Gorecht, waarvan Haren een onderdeel is, werd in 1040 door de toenmalige Duitse keizer geschonken aan de bisschop van Utrecht. Deze oefende sindsdien hier zowel het geestelijke als het wereldlijke gezag uit. Als plaats wordt Haren voor het eerst officieel genoemd in het jaar 1249.

In 1392 kreeg de stad Groningen het Gorecht voor 100 jaar in pacht. Dit betekende onder andere dat de stad vanaf dat moment het Gorecht bestuurde en er rechtspraak. In 1460 kocht Groningen het Gorecht van de toenmalige bisschop. Aan het einde van de zestiende eeuw vormden de stad Groningen en de Ommelanden één provincie, waarvan ook Haren deel uitmaakt.

Het Witte Kerkje.

In 1937 gebouwde kerk voor de Vrijzinnig Hervormden, die de kerk nu nog steeds in gebruik hebben. Vanaf de opening in 1937 tot 1968 ook gebruikt door de Doopsgezinde gemeente.

Nicolaaskerk Haren of Dorpskerk van Haren.

De Nicolaaskerk te Haren in de Nederlandse provincie Groningen is een deels romaanse, deels romanogotische kerk uit het begin van de dertiende eeuw. De toren is in het verleden meermalen afgebrand. In 1914 werd hij gerestaureerd onder leiding van rijksbouwmeester Cornelis Peters. Het zadeldak werd toen vervangen door een hoge spits. De toren heeft thans een achtkantige spits tussen vier topgevels.

Bijzonder aan de toren is de verdieping die door een gewelf overdekt is. Dit zou een torenkapel zijn geweest, open naar het schip van de kerk. Het doel van zo'n kapel op de verdieping is niet duidelijk. In de kerk staan verschillende herenbanken, waarvan er één uit 1616 dateert. De andere zijn in de 18e eeuw vervaardigd. De preekstoel is in 1725 gemaakt door Casper Struiwig. Het orgel werd in 1776 gebouwd door Albertus Antoni Hinsz; het werd in 2002 gerestaureerd. Volgens de overlevering zou Bommen Berend in 1672 de kerktoeren gebruikt hebben als uitkijkpost bij de belegering van Groningen. Een bord met zuurkool zou hem toen door de Groningers uit de handen geschoten zijn. Om die reden zou in Haren zuurkool met spek nog steeds oorlog genoemd worden. In de toren zijn twee kanonskogels uit die periode te vinden.

De Hortus.

De Hortus botanicus Haren is een botanische tuin in de plaats Haren in de Nederlandse provincie Groningen. De Hortus heeft circa twintig hectare aan tuinen en wordt beheerd door de Stichting Behoud Groene Hortus.

De tuin is in 1626 opgericht aan de Grote Rozenstraat in Groningen. Hiermee is het een van de oudste botanische tuinen van Nederland. Gedurende de 20e eeuw werd de collectie verhuisd naar Haren en de locatie in Groningen gesloten. De tuin is aangesloten bij de stichting Nationale Plantencollectie. Op 22 juni 1626 kocht de Groninger botanicus-hovenier-apotheker Henricus Munting (1583-1658) een lapje grond aan de Grote Rozenstraat in de stad Groningen en begon er een hortustuin. Deze ging op 29 januari 1691 over naar de Rijksuniversiteit Groningen. Begin 20e eeuw kampte de hortustuin met ruimtegebrek en ontstond de wens om een kassencomplex te creëren. De universiteit kocht daarop in 1917 't Huis de Wolf met het omringende landgoed aan. Daar werd vanaf 1929 een nieuwe hortus gecreëerd. Door geldgebrek kwam dit pas na de Tweede Wereldoorlog goed op gang. Nadat in 1966 een tropische kas (de grootste van Nederland) gereed kwam, verhuisden in 1967 ook alle planten uit de hortustuin naar de Hortus Haren. Vervolgens werden nog een rotstuin en een aantal waterpartijen aangelegd. In 1982 moest de universiteit bezuinigen en omdat het vak plantkunde niet meer zo belangrijk was werd besloten de tuin in 1988 te sluiten. De burgemeester van Haren Klaas Weide wist daarop miljoenen aan gelden te regelen uit het bedrijfsleven om de hortus een commerciële doorstart te geven. Het moest een toeristische attractie worden. Daartoe werd in 1995 de Chinese Tuin geopend

en in 1999 de Tuinen van Ogham (Keltische tuin). De tuin trok echter te weinig bezoekers om winstgevend te worden. In 2001 ging de tuin failliet, maar de universiteit werd daarop in 2002 overgehaald om de tuin nog 10 jaar te sponsoren. De financiële problemen bleven echter, vooral vanwege de astronomisch hoge stookkosten van de tropische kas en de dalende bezoekersaantallen. In 2005 werd daarop besloten de tropische kas niet langer te verwarmen, waardoor het sindsdien in feite geen tropische kas meer is. In 2012 beëindigde de universiteit haar subsidie. Om toch te proberen de tuin winstgevend te maken zal de tuin vanaf 2013 niet meer het hele jaar, maar nog slechts 9 maanden open zijn. In de wintermaanden is de hortus dan gesloten. Dit wordt gedaan omdat er in de winter toch nauwelijks bezoekers zijn. In 2012 werden alle betaalde krachten ontslagen en sinds oktober 2012 draait de hortus alleen nog op vrijwilligers. Uit onderzoek in 2015 bleek dat de vroegere tropische kas en de kantoren in slechte staat verkeren. De kas werd daarop direct gesloten. In 2016 werd begonnen met de afbraak van de kas. Er zijn plannen om in samenwerking met Geopark de Hondsrug op de plek van de kas de zogenoemde Hondsrugtuin aan te leggen.

Essen.

Essen is een gehucht in de gemeente Haren in de provincie Groningen, gelegen direct aan de rand van de stad Groningen. Het ligt in de groene buffer tussen de stad en het dorp Haren. In 1215 werd hier een vrouwenklooster gesticht dat behoorde tot de orde van de Cisterciënzers. Dit *klooster Yesse* (later ook wel *klooster Essen* genoemd) heeft bestaan tot 1594. Bij de reformatie kwam het in handen van de provincie Groningen die het klooster sloot. Het klooster genoot enige bekendheid omdat het over een wonderdadig Mariabeeld zou hebben beschikt. Van het klooster is tegenwoordig geen spoor terug te vinden. Het huidige Essen bestaat uit ongeveer 20 boerderijen die aan een rondlopende straat liggen.

Klooster Yesse.

Het klooster **Yesse** of **Jesse** (later ook Essen genoemd), een cisterciënzer-vrouwenklooster dat zou zijn gesticht door de Groningse priester Dirk (Theodericus) in 1215 of 1216^[1] en bestaan heeft tot de reductie in 1594, was gelegen op de plaats van het huidige buurtschap Essen, in het uiterste noorden van de gemeente Haren bij Groningen. Het dankt zijn naam aan de vader van Koning David, Jesse, Isaï of Yesse genaamd. In het klooster woonden dochters van gegoede families uit de stad Groningen. Daarnaast waren er vermoedelijk een of meer priesters aan het klooster verbonden.

Uit archeologisch onderzoek is vastgesteld dat op de plek van het klooster vóór de stichting een boerenbedrijf lag. Vermoed wordt dat, net als bij andere kloosterstichtingen, de eigenaar (mogelijk de genoemde Dirk) een deel van zijn familiebezit heeft afgestaan voor de stichting van het klooster.

Al in de eerste jaren vonden in het klooster enkele wonderen plaats. Deze werden beschreven door Caesarius van Heisterbach, de schrijver van een visiterend abt uit het Zevengebied. Hij beschrijft het wonder van een kaars die niet wilde doven, en het wonder van een bewegend beeld dat in het klooster stond. Dit beeld stelde een gekroonde Maria voor die haar kind op de arm draagt. Tijdens een mis nam Christus de kroon van het hoofd van zijn moeder en zette die zelf op; later zette hij de kroon op een passend moment weer terug. Het wonder bezorgde het klooster vermoedelijk bedevaartgangers met goede gaven, maar verschaftte ook het klooster zelf aanzien: Yesse zou tot het einde van zijn dagen een bloeiende abdij blijven.

Abel Eppens bericht dat het in 1576 spookte rond het klooster, hetgeen waarschijnlijk als een ongunstig teken werd opgevat: *Und dat daer groet gespens up den essche vor Groningen gehort worde.*

Aan het klooster was al het begin van de dertiende eeuw een meisjesschool verbonden. De nonnen leefden verder van de opbrengsten van het grootgrondbezit, het verhuren van baksteenovens en de handel in graan en turf. De orde van de cisterciënzers was bedreven in waterbeheersing en konden daarmee grond verbeteren die ze verkregen door schenkingen van vrome families of door aankoop van minder goede gronden. Qua omvang van het grondbezit werd Yesse in de loop der eeuwen het derde

klooster van de provincie Groningen. De grote kloosters (Aduard was het rijkst) bezaten een derde van alle grond in de provincie.

Het klooster bezat landerijen in de omgeving van Onderdendam, in Gorecht, in Kostverloren (bij Groningen), Wolfsbarge en Kropswolde. Het speelde een belangrijke rol in de waterstaatsorganisatie van het benedenstroomgebied van de Hunze en de Drentse Aa. Het klooster bezat voorwerken te Menkeweer (Rodewolt of *Roowolt*) en te Kropswolde. Op dat laatste voorwerk stond een Mariakapel, onder meer vermeld in een aflaatbrief van 1409. Verder land te Borger, waarbij in 1485 een korenmolen werd gebouwd. Het landbezit bedroeg na de reductie in 1595 bij de overdracht van de landerijen aan de provincie Stad en Lande ruim 3000 hectare (3173 hectare), waarmee het in oppervlak na Aduard en Termunten de op twee na uitgestrektste landerijen van Groningen bezat. In 1501 werd de parochie van Menkeweer geïncorporeerd. Een priester fungeerde vermoedelijk als dorpspastoor.

In 1249 sloot het klooster zich aan bij de cisterciënzers van Aduard, maar nadat de zusters steeds verder van de regel van Benedictus waren afgeweken, stapten ze in 1418 over naar de congregatie van Sibculo, die had gekozen voor de Moderne Devotie. De abt Johannes X van het cisterciënzerklooster Cîteaux zou de zusters in 1483 persoonlijk bezoeken om hen een hart onder de riem te steken. In de zestiende eeuw heeft het klooster meerdere malen te lijden gehad van soldaten die om de stad Groningen vochten en in het klooster werden ondergebracht. Verstoken van soldij en voeding namen ze wat ze nodig hadden.

De belangstelling voor het kloosterleven was inmiddels sterk teruggelopen en sommige zusters kregen belangstelling voor het protestantisme. De abdis stuurde in 1576 in het geheim een brief *an den predicant to Embden*, hetgeen op een rel uitliep.^[2] De overheid maakte plannen om het klooster op te heffen. Stadhouders Rennenberg kreeg de landerijen in oktober 1579 toegewezen als tafelhoed en maakte van het klooster zijn hoofdkwartier. Rennenberg heeft er enkele maanden doorgebracht en hier zijn aanval op de stad voorbereid. Daarna hebben de Staatse troepen het klooster geplunderd. De priester *heer Otten* die optrad als pastoor van Menkeweer werd later gearresteerd omdat men hem bij de geuzen had gezien.

Vanwege het oorlogsgeweld werd de zusters in 1589 buiten de muren van Groningen de grond te heet onder de voeten. Hoewel ze al vaker naar familie in Groningen waren gevlucht hebben ze toen door goederenruil een pand in de Herestraat in Groningen in handen gekregen als refugium. De laatste overgebleven zusters zouden daarna niet meer terugkeren in Essen, ze werden tot hun dood onderhouden door de Provinciale Staten, waaraan de goederen waren vervallen. De laatste restanten van het klooster zijn rond 1890 opgeruimd. In 1996 ontdekte prof. Jos Hermans (hoogleraar westerse handschriftkunde) in Paderborn bij toeval een handschrift dat in Essen door een monnik was geschreven. Het is niet bekend of er ook handschriften van vrouwen zijn of zijn geweest.

In september 2006 is op de plaats van het voormalig klooster een bezoekerscentrum met informatie over het klooster Yesse geopend. In september 2015 is een deel van het historische kloosterterrein overgedragen aan Het Groninger landschap.

Archeologisch wandelpark.

Het park wordt ook wel een archeologisch wandelpark genoemd, omdat er vele archeologische vondsten zijn gedaan tijdens de voorbereidende werkzaamheden. Zo zijn er sporen van boerderijen uit de late ijzertijd (200 v. Christus) en Romeinse tijd gevonden en voorwerpen van vuursteen uit de Steentijd, de tijd van de hunebedbouwers (3000 v. Christus). De skeletboerderij verwijst naar deze archeologische vondsten. Zie verder de informatiepanelen van Geopark De Hondsrug.